

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԻ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Posted on February 16, 2011 by Keghart

Category: [Opinions](#)

Դոկտ. Արտա Ճեպեճեան (Լեզուաբան), Նիկոսիա, 16 Փետրուար 2011

Դրական Կեցուածք

Անհաւատալի բայց իրաւ` լեզու մը կը մեռնի ամէն երկու շաբաթը անգամ մը: Հետեւաբար, Ներկայ դարուն կը նախատեսուի, թէ 6000 լեզուներէն 2500ը պիտի անհետանան: Թերեւս մտածեք, թէ հայերէն լեզուն կրնայ չենթարկուիլ անհետացող լեզուներու ճակատագրին, որովհետեւ Հայաստանի մէջ քունէ ամէն անձ հայերէն կը խօսի: Ճիշդ է: Սակայն, երբ հայ մը դադրի հայերէն խօսելէ, գրելէ, եւ կարդալէ այդ կը նշանակէ թէ լեզուն *իրեն* համար մեռած է:

Դոկտ. Արտա Ճեպեճեան (Լեզուաբան), Նիկոսիա, 16 Փետրուար 2011

Դրական Կեցուածք

Անհաւատալի բայց իրաւ` լեզու մը կը մեռնի ամէն երկու շաբաթը անգամ մը: Հետեւաբար, Ներկայ դարուն կը նախատեսուի, թէ 6000 լեզուներէն 2500ը պիտի անհետանան: Թերեւս մտածեք, թէ հայերէն լեզուն կրնայ չենթարկուիլ անհետացող լեզուներու ճակատագրին, որովհետեւ Հայաստանի մէջ քունէ ամէն անձ հայերէն կը խօսի: Ճիշդ է: Սակայն, երբ հայ մը դադրի հայերէն խօսելէ, գրելէ, եւ կարդալէ այդ կը նշանակէ թէ լեզուն *իրեն* համար մեռած է:

Եթէ մտահոգուելու սկսաք, պետք է ըսել թէ առանձին չէք: Վերջին երկու տասնամեակներուն, լեզուներու մահը եւ մ'անաւանդ փոքրամասնութիւններու լեզուներու պահպանումի հարցը սկսած են մեծապէս մտահոգել լեզուաբաններ եւ ընկերալեզուաբաններ, որովհետեւ լեզուներու մեծաքանակ անհետացումի հետեւանք` մշակոյթներու անհետացումը, կրնայ վտանգել մարդկային ցեղին գոյութիւնը:

Ի՞նչպէս լեզուներ կ'անհետանան

19րդ դարուն ակադեմականներ յաճախ լեզուներու կ'ակնարկէին որպէս ապրող էակներ, բոյսերու նման, որոնք ունին նախատեսելի կեանքի շրջան մը: Ներկայիս, որպէս լեզուաբաններ, չենք բաժներ նման պարզ ըմբռնումներ` թէ լեզուներ կը վարուին վարդերու կամ լուբեաներու նման: Սակայն, ճշմարտութիւն է, թէ լեզուներ երբեմն կը մեռնին: 1500 թուականին Պրագիլիոյ մէջ, օրինակի համար, մօտաւորապէս 1,175 լեզուներ կը խօսուէին: 1993ին, սակայն, անոնց թիւը 200 կը յաշուէր:

Պարտինք ի մտի ունենալ, սակայն, թէ երբ կը խօսինք լեզուներու անհետացման մասին, նկատի չունինք այդ լեզուները որոնք աստիճանաբար կը փոխեն իրենց ձեւը դարերու ընթացքին, եւ այդպէս ընելով կը փոխեն իրենց անունը: Լատիներէնը, օրինակի համար, կը մատնանշուի որպէս մեռած լեզու մը, որովհետեւ այսօր ան դադրած է խօսակցական լեզու ըլլալէ: Իրականութեան մէջ ան չմեռաւ: Լատիներէնը պարզապէս փոխեց իր անունը եւ երեւոյթը, քանի որ ֆրանսերէնը, սպաներէնը, իտալերէնը, եւ սարտիներէնը ուղղակի Լատիներէնէն սեռած են, եւ մէկ իմաստով նոյն լեզուն են:

Հետեւաբար, երբ կը խօսինք լեզուներու մահուան մասին ի մտի չունինք անոնց ժամանակի ընթացքին պատահած փոփոխութիւնները: Հապա, կ'ակնարկենք աւելի զգայացունց եւ պակաս բնական պատահարի մը՝ լեզուի մը ամբողջական անհետացումին:

Մարդ արարածը երբեք չի դադրիր խօսելէ: Ուրեմն, ի՞նչպէս կրնայ լեզու մը մեռնիլ:

Երբ լեզու մը կը մեռնի, այդ չի նշանակեր թէ պատճառը այն է թէ ժողովուրդը մոռցած է ինչպէս խօսիլ: Այլ, որովհետեւ ուրիշ լեզու մը աստիճանաբար զայն վտարած է՝ դառնալով տիրապետող լեզուն, քաղաքական եւ ընկերային պատճառներու համար: Ընդհանրապէս, երիտասարդ սերունդը կը սորվի հին/մայրենի լեզուն իր ծնողներէն, սակայն, փոքր տարիքէն կ'ենթարկուի ուրիշ նորոյթ եւ օգտակար լեզուի մը դպրոցին մէջ: Այս պարագային երկու բան կրնայ պատահիլ:

Առաջին կարելիութիւնը այն է, թէ հին/մայրենի լեզուն խօսողները պիտի շարունակեն խօսիլ իրենց մայրենի լեզուն, սակայն կամաց-կամաց ընկերապէս տիրապետող լեզուէն բառեր, արտայայտութիւններ, եւ նախադասութեան շարահիւսութեան կառոյցներ կը ներմուծէ, մինչեւ որ հին/մայրենի լեզուն անճանաչելի կը դառնայ:

Եկրորդ կարելիութիւնը աւելի զգայացունց է: Կարգ մը պարագաներու, հին/մայրենի լեզուն պարզապէս կ'անհետանայ: Ի՞նչպէս:

Ազդակներ որոնք ֆիզիքական վտանգ կը պատճառեն

Առաջին տեղ, լեզու մը գործածողներուն թիւը կրնայ մեծապէս պակսիլ աղետային բնական պատճառներով: Փոքր ընկերութիւններ՝ մեկուսացած շրջաններու մէջ, կրնան զանգուածայնօրէն բնաջնջուիլ երկրաշարժի, հրաբուխային պայթումներու, ջրհեղեղներու, ցունամիի կամ փոթորիկներու պատճառով:

Օրինակի համար, Յուլիս 17, 1998ին, 7.1 աստիճան երկրաշարժ մը Փափուա Նոր Կինեայի Սոնտոն շրջանին մէջ պատճառ դարձաւ 2,200 հոգիի մահուան եւ 10,000 հոգիէ աւելի անհատներու տեղափոխութեան: Սիսանօ, Ուարուբու, Արոբ, եւ Մալոլ գիւղերը բնաջնջուեցան, եւ Արոբի եւ Մալոլի գիւղացիներուն 30%ը մահացաւ: Սիսանօ գիւղը արդէն ունէր 4,776 բնակիչ 1990ին, Արոբ՝ 1,700, 1981ին, Ուարուբու՝ 1,602, 1983ին: Այս կը նշանակէ, թէ Արոբի եւ Ուարուբուի բնակիչներուն թիւը 500ով պակսած էր: Իսկ, վերապրողներու փոխադրումով ուրիշ վայրեր, հարցումը այդ է, թէ ո՞րչափով այս ընկերութիւնները պիտի գոյատեւեն տեղահանումէն ետք, ե՛ւ ո՞րչափով պիտի դիմանան իրենց լեզուները: Ըստ լեզուաբաններու, ո՛չ շատ երկար:

Անօթութիւն եւ երաշտ երկու ուրիշ գլխաւոր ազդակներ են: Օրինակի համար, Իրլանտայի գետնախիւնձորի հիւանդութեան պատճառած անօթութիւնը 1845-51թթ. մէկ միլիոն անձի մահուան պատճառ դարձաւ եւ մնացորդին զանգուածային գաղթին: 1841ին, 8 միլիոն հաշուող ժողովուրդը, 6.5 միլիոն եղած էր տասնամեակ մը ետք: Գիւղաբնակ ժողովուրդը, որ ամենէն աւելի իրլանտերէն կը խօսէր, ամենէն աւելին տուժեց, բան որ սատարեց այդ լեզուին աննախնայ օտկարացման եւ նոյնիսկ անհետացման որոշ շրջաններու մէջ: Իսկ 1998ի երաշտը Սուտանի հարաւը, 29 միլիոն անձ մատնեց անօթութեան, վտանգելով նաեւ անոնց 132 լեզուները: Ըստ «Էթնոլոկ 1996»ի, անոնց 122 մնացեալ

Բացայայտ հակակրոնություն, սակայն, ամեն տեղ չի գտնուիր: Լատին Ամերիկայի մեջ, բնիկ լեզուները չեն դիտուիր որպես սպառնալիք ազգային միասնականության: Հոն ավ անտարբերությունը կը տիրե: Փոքրամասնությունները լեզուները պաշտօնապես անտեսուած են կառավարական գրասենեակներուն, լսատեսողական մամուլին, առևտուրի, եւ բարձր ուսման հաստատություններուն մեջ: Լեզուն կը կորսնցնէ բառամբերը, շարահիւսության ձեւեր, դիրք, ոչ մէկը կ'ուզէ գործածել զայն, եւ քաղաքական դիտանկիւնէն դիտուած կը սկսի անհետանալ:

Հարցումը այն է, թէ մարդիկ ո՞ր կէտէ եւ ի՞նչպէս կը սկսին ժխտական կեցուածք ունենալ իրենց մայրենի լեզուին հանդէպ:

Ըստ լեզուաբաններու, բոլոր պարագաներուն մեջ, տիրապետող մշակոյթն է պատճառը: Օրինակի համար, քննեացի հեղինակ Նկուկի ուսա Թիօնկո կը գրէ, թէ իր մայրենի լեզուն գործածող աշակերտը ծնծի կ'ենթարկուէր եւ իր վիզէն կախուած տախտակի մը վրայ գրուած կ'ըլլար, «Լսա ապոյշ Լմ», «Լսա էշ Լմ»: Ան պէտք էր Անգլերէն խօսէր: Ալյաքայէն Դիլնկլիդ ցնդախումբէն մէկը կը գրէ, «Մինչև օրս, Լարբ Դիլնկլիդ խօսիմ, բերանիս մեջ օճառին համը կը զգամ»: Անոր բերանը օճառով կը լուային Ամերիկացի ուսուցիչները իր մայրենի լեզուն խօսելուն համար:

Հետևանք՞ը: Նսեմութեան կամ ամօթի զգացում մայրենի լեզուին հանդէպ, ամէկոտութիւն ևւ դժկամութիւն մայրենի լեզուն գործածելու:

Եզրակացութիւն

Ներկայիս, չափահասներ գիտեն եւ փոքրեր կը սորվին, թէ որչափ անհրաժեշտ է պահպանել եւ ինքնամէլ բնութիւնը, աշխարհի անտառները, կենդանիներու տեսակները, եւ կենսուլորտային այլազանութիւնը: Նմանապէս, ժամանակ է որ գիտաքցիւնք թէ ո՞րչափ անհրաժեշտ է պահպանել եւ ինքնամէլ աշխարհի լեզուները:

Վերոյիշեալ մարտահրաւերներէն եւ տուեալներէն մեկնելով՝ կը մեջբերենք յաջողութիւն արձանագրած սփիւռքեան ընկերութիւն մը, որ կրնայ իբրեւ խթան ծառայել այն թեզը պաշտպանողներուն, թէ «Հայերէնը դժուար է», «Հայերէն գիտնալը կարեւոր չէ, կարեւորը Հայ զգալ է», «Հայերէն սորվիլը ժամավաճառութիւն է», «Հայերէնը միջազգային լեզու չէ», «Հայաստանի մեջ չենք ապրիր»:

Ըստ վերջին ուսումնասիրություններուն, Գերմանիոյ մեջ գտնուող թուրքերը միակ խումբն է, որ կառչած կը մնայ իր լեզուին եւ կրօնին: Լեւոտո կը հաստատէ, թէ Գերմանիոյ մեջ թուրքեր կը սորվին գերմաներէն, սակայն ամբողջ ետեւամբ թուրք են, կանոնաւորապէս կը հետեւին հեռատեսիլի եւ ծայնասփիւռի թրքական կայաններուն, կը կարդան քուրանը եւ թրքական թերթերը, որոնք ամեն օր Թուրքիայէն Գերմանիա կը բերուին, իրենց երիտասարդները հեռու կը մնան գերմանացիներու հետ ընտանիք կազմելէ, եւ փոքրերու մեծամասնութիւնը կը յաճախեն այն դպրոցները, ուր թրքերէնը կը

